

אברהם

צמיחתה של מנהיגה

גולדה – צמיחתה של מנהיגה

(1956 – 1921)

צוות המחקר:

פרופ' אביזוהר מאיר – עורך מדעי

ד"ר גלבוע משה

פרופ' גלברזון אריה – ראש צוות המחקר

ד"ר גלעדי דן

ד"ר גרינברג יצחק

ד"ר קופמן אילנה

מכון גולדה מאיר לחקרי עבודה וחברה
אוניברסיטת תל-אביב

אילנה קופמן

פעילות מדינית מטעם המוסדות הלאומיים (1940-1949)

פרק ראשון

הגיוס וההצלה-1940-1946

סמיכות הזמנים בין פרסום מדיניות "הספר הלבן" [משנת 1939] וההכרזה על מלחמת העולם השנייה העמידה את ההנהגה הציונית בפני מערכת בעיות. המדיניות הבריטית החדשה נתפסה כסיום השותפות בין התנועה הציונית לבין בריטניה בהקמת הבית הלאומי היהודי. ראשי היישוב והסוכנות הכריזו כי יפעלו להכשלתה של מדיניות זו באמצעות צעדי "אי שיתוף", תמיכה בעלייה בלתי לגאלית ואף מאבק מזוין. ההערכה המקובלת היתה כי הסכם עם הערבים אינו קרוב, ושיש צורך בגיבוש כוח צבאי יהודי עצמאי, מחתרתי או מחתרתי למחצה. בה בעת תמכו רוב המפלגות ביישוב בעידוד ההתנדבות לצבא הבריטי במלחמתו נגד היטלר, אולם התקשו להשיב כיצד עולה מדיניות זו בקנה אחד עם המאבק נגד ה"ספר הלבן". הסתירה ביחס אל בריטניה ואל זרועותיו השונות של שלטונה גרמה שבשנות המלחמה היו תקופות של "שיתוף" ו"אי שיתוף" עם הבריטים במשולב ולסירוגין בהתאם למצבים המשתנים שהעמידו במרכז לעתים את גילויי ה"ספר הלבן", ולעתים את צרכי הגנת היישוב מפלישה איטלקית-גרמנית. גולדה נטלה חלק גם באלה וגם באלה.

כאשר פורסם ה"ספר הלבן" ב־17 במאי חיפשו המוסדות הלאומיים דרך למחאה הציבורית, כשהם מפעילים אמצעים להבטחת התנהגות ממושמת של הציבור היהודי ושלטיה על תגובות הקהל. הוועד הלאומי הודיע על קיום הפגנה כלל ישובית למחרת הפרסום. הארגונים הרוויזיוניסטים, שלא היו שותפים למוסדות הלאומיים, סרבו לקבל את עול משמעתם. אך גם

בוועד הפועל של ההסתדרות התעוררו ויכוחים. נציגי מפלגות השמאל איימו שלא יטלו חלק בהפגנות כיוון שבוועד הלאומי הוחלט שאין להניף בהן אלא את דגל הלאום. גולדה שללה גישה זו כי "המדובר הוא במאמצים לאחד את הציבור לשעה אחת כדי להפגין כלפי חוץ שהישוב מלוכד... אני בליבי מוכנה לוותר על הרבה דברים בכדי שנגיע לדבר אחד גדול - היסול האסון הזה שבא עלינו."¹

פרסום "תקנות הקרקעות" ב־29 בפברואר 1940 הבהיר ליישוב ולתנועה הציונית כי הממשלה לא תשעה את ביצוע "הספר הלבן" בתקופת המלחמה. בהשראת ה"הגנה", פרצו בכל רחבי הארץ הפגנות ושביחות מחאה, שנמשכו עד ה־7 במרץ 1940, ולוו בהתכתשויות אלימות עם השוטרים הבריטים, ובמותו של מפגין צעיר. בין אלה שנאסרו על־ידי המשטרה היו גם פעילי הסתדרות, שנחשדו בארגון ההפגנות. גולדה, רמז וגרבובסקי נפגשו עם המזכיר הראשי ומחו על המאסרים. תוכן חילופי הדברים בין גולדה לבין המזכיר אופייני לעימות הציוני-בריטי, ולסגנונה של גולדה כאחד. היא טענה נגד שלילת חופש הקניה של 90% מקרקעות ארץ ישראל. המזכיר ענה כי בחשבון הצדק יש לזכור שהיהודים כבר רכשו את הקרקעות הטובות לעיבוד. גולדה התריסה: "איננו נמצאים במצב כזה שאנו יכולים לבחור לנו מקומות. אנחנו מתיישבים בכל מקום שאפשר."²

אישים מהזרם המתון כמו שפרינצק ורמז, קיוו שמדיניות "הספר הלבן" תעלם לאחר המלחמה, וחששו שמרי יהודי בעצם ימי המאבק בהיטלר יסכן את הישוב ואף יביא להריסתו. בן-גוריון, שעמד בראש האקטיביסטים במפא"י, מצא את עצמו במיעוט בדיונים על התגובה לחוק הקרקעות, והתפטר מהנהלת הסוכנות. בתחום העלייה התריסו האקטיביסטים נגד המתונים, כי חוסר נכונות מספקת להיאבק אפשרה לבריטים לנקוט מדיניות של גירוש מעפילים מהארץ. רק משהתקרבה החזית לארץ, הוויכוח הלך ודעך. בשנים 1941 ו־1942 גברו שיקולי הריסון, גם בקרב האקטיביסטים, ונוצר קונסנזוס בקשר להשתתפות היישוב במאמץ המלחמה בכלל, ובהתנדבות לצבא בפרט.

שתי סוגיות חשובות נכרכו זו בזו: עד איזו מידה יש להזדהות עם בריטניה ומדינות המערב ולבטא יחס זה על־ידי שיתוף צבאי עמן, ומהם גבולות הסמכות של ההנהלה הציונית בשאלות בטחון וצבא. למרות הסתייגותה מהמדיניות הארץ־ישראלית של בריטניה, תמכה גולדה בשיתוף הצבאי עמה. היא דחתה את ההשקפה כי יש להסתייג ממלחמתה שכן מניעה דם אימפריאליסטים. מאז ומתמיד הסתייגה מהטיעונים הפרו־סובייטים, של בעלי אידיאולוגיות מרקסיסטיות. עמדתה בשאלה זו היתה ברורה: כבר

בתקופת שליחותה לארצות-הברית בראשית שנות ה־30 ראתה בתנועה הקומוניסטית ובתחליף שהיא הציעה ללאומיות היהודית – תחרות מסוכנת לציונות הסוציאליסטית.³ בניגוד ל"השומר הצעיר" ולחברים רבים ב"סיעה ב' " שבמפא"י, הבינה גולדה עוד לפני ההסכם בין ברית-המועצות לגרמניה (באוגוסט 1938), "ש"האל" הסובייטי הכוזב, ועמדתה הפכה נחרצת יותר אחרי חתימתו. באוני קהל הנאספים בעצרת ה־1 במאי 1940 בירושלים העמידה זה מול זה את ההתנהגות של "מולדת הסוציאליזם" ואת רצון הקיום של העם היהודי: "עוד לא קרה לנו כאסון הליכתם יחד של אויב האנושות ומדכא כבוד האדם וחופשתו, עם אותו הכוח שהבטיח להיות מקור האור והדרור, התקוות, והחפשי ובונה העולם החדש. אולם רצון החיים של עמנו גדול הוא: צפונים בו כוחות עזים והחלטה תקיפה לבנות את חייו במולדתו, וכוח זה אין לדכא."⁴

עמדותיה של גולדה כלפי ברית-המועצות נקבעו על-פי אמת מידה אחת: הסיכוי להעלאת היהודים, בישיבת הוועד הפועל שנערכה באוגוסט 1940 התנגדה בתוקף להצעה שהסתדרות תשלח מברק ברכה לרגל סיפוח המדיינות הלטביות. עם זאת, כאשר הועלתה הצעה לצרף למברק בקשה למתן חופש פעולה לחברי "החלוץ" במדינות אלה, כולל החופש לעלות, אמרה: "בשבילי בכל הדיון הזה מספיקה רק נקודת השקפה אחת – נקודת ההשקפה היהודית. לו החברים היו יכולים להוכיח לי שהצעתם [לשגר מברק ברכה] היא לטובת היהודים, הייתי מסכימה לה."⁵ שיקול זה הניע אותה במהלך המלחמה לנסות למצוא דרכים ליצירת קשר רשמי עם ברית-המועצות.

בשלב מוקדם של הגיוס, ביולי 1940, דחתה גולדה בתקיפות הסתייגויות של אנשי "השומר הצעיר" מן ההתנדבות לצבא הבריטי. היא השתתפה בוועדה לקביעת סדרי הגיוס, והיתה פעילה בהמרצת ההתגייסות, כשבו בזמן היא עושה לשיפור תנאי המגויסים ותומכת בהטלת סנקציות על משתמטים. יחסה אל הגיוס היה כאל מילוי צו מוסרי ופוליטי ממדרגה ראשונה, ועמדה על סמכותה של ההנהלה הציונית לקבל הכרעות מחייבות כתחום זה. היא היתה מוכנה לנדות בכל צורה שהיא – כולל פיטורים ממקומות עבודה ושלילת השתתפות בבחירות לאסיפת הנבחרים של היישוב – את המשתמטים מהגיוס.⁶ יחד עם זאת, שמונה חודשים אחרי כן היא תמכה גם בהקמת הפלמ"ח, כשהצעה נידונה במזכירות הוועד הפועל ב־29.4.41.

כאשר בראשית 1942 התקרבה החזית לארץ ישראל, התחדש הוויכוח בתנועת הפועלים על סדר העדיפויות. הגופים האופוזיציוניים במפא"י ובהסדרות ("סיעה ב' " ו"השומר הצעיר") טענו שוב כי יש להעדיף את הגדלת

הפלמ"ח (שהוקם במאי 1941), וכי הפניית מתגייסים חדשים ליחידות לוח-מות בצבא הבריטי תחליש את הכוח המגן על היישוב. הרוב במפא"י המשיך לראות בגיוס לצבא ובו בזמן לכוח המגויס של ה"הגנה" - הפלמ"ח - שתי משימות שקולות שאינן צריכות לבוא האחת במקום השנייה. במושב השני של הוועידה ה-5 של מפא"י שהתקיימה באביב התנהל דיון ממושך בעניין הגיוס. גולדה שללה את קיומו של הוויכוח איזה גיוס יש להעדיף, וביקשה לקבל פה אחד תכנית פעולה, ויצירת "אווירה שאנו כולנו בלי יוצא מן הכלל מתכוונים לדבר אחד".⁷ בהיותה יו"ר המושב עזרה להעביר החלטה מקסימליסטית, לפיה כל חברי המפלגה חייבים בגיוס, חלקם לצבא ואחרים למסגרות הגנה אחרות. כעבור שנה ציינה גולדה בסיפוק שמחצית מ-23,000 המגויסים היו חברי ההסתדרות.⁸

באותה תקופה הועמדה גולדה בראש המחלקה המדינית של ההסתדרות. היא באה במקומו של דב הוז (שנהרג בתאונה). גם בתפקידה החדש חתרה לגיבוש סמכות ריכוזית מעין ריבונית בידי הנהגת היישוב. ביולי 1943 התכחשה הממשלה הבריטית להבטחות שנתנו נציגיה לאנשי הסוכנות, והודיעה על כוונתה להוציא מהארץ את אחד הגדודים המגויסים. הנהלת הסוכנות החליטה למחות על כך, אך הורתה לחיילים לציית לפקודה. "השומר הצעיר" ו"סיעה ב'", שלא היו מיוצגות בהנהלת הסוכנות, אך הפעילו "מרות תנועתית" על חבריהם בכוחות המגויסים, העלו את האפשרות שההסתדרות לא תקבל את החלטת הסוכנות ושחבריהם לא יצייתו לה. בדיון שנערך בוועד הפועל התנגדה גולדה בתוקף לאפשרות כזו, וקבעה כי חובת הציות "זוהי השאלה הפוליטית של הציונות...".⁹

למרות ה"שיתוף" הצבאי עם הבריטים ושגרת המגעים עם הממשלה, גברו במהלך 1943 החיכוכים עם ממשלת המנדט. לאחר התרחקות תחנית מא"י, הלכה והתגברה מדיניות "אי השיתוף" על רקע התחדשות הפעולה נגד התחמשות ה"הגנה". הבריטים, שחששו שעצמאות יתר של מוסדות היישוב תוביל להתמרדות מזוינת, החליטו ב-1943 לערוך משפט ראווה לשני חברי ה"הגנה", סירקין ורייכלין, שהואשמו בגניבת נשק ממחסני הצבא. הנאשם סירקין היה מזכיר אגודת יורדי הים, וגולדה הוזמנה על-ידי הסניגור (דב יוסף), שתעיד כחברת מזכירות הוועד הפועל. מעדותה נראה שגולדה ששה אלי קרב, ואמצה ברצון את קו ההגנה, שהדריכה אותה להשתמש בבית-המשפט כבמה להבליט את מפעליה החיוביים של ההסתדרות. היא הכחישה בפומבי את קיומה של פעולה בלתי-חוקית כלשהי, אך עמדה על זכות ההגנה היהודית. הקטגור הבריטי חקר את גולדה שתי וערב בסגנון עוין, והיא ענתה על שאלותיו בהתרסה ובפתוס, שהיו שמורים עמה לעמותים

מסוג זה עם ה"גויים". כך, למשל, בהשיבה על שאלתו, מה חברי ה"הגנה" והפלמ"ח מוכנים לעשות בשליחות ההסתדרות היא ענתה: " [הם] מוכנים להגן. כבר היו לנו נסיונות מרים בארץ הזאת... עדיין זכורות פרעות הדמים ב-1921, 1922, ובשנים 1936 ו-1939. כל אחד בארץ יודע זאת, וגם השל-טונות יודעים - אלמלא ההגנה של הישוב היהודי לא היה הרבה נשאר ממה שיש לנו, וגם כבודנו היה מתחלל." בתשובה לשאלה אחרת על הנוטרים אמרה: "אנו גאים ביהודי גטו ורשה שידעו לעמוד על נפשם ולהתגונן בפני הנאצים ללא נשק כמעט ביד. אני חושבת שזאת למדו מיהודי א"י ועשו זאת בהשפעת התגוננות הגבורה של יהודי א"י."¹⁰

ה הצ ל ה

הציונות, וההצלה של היהדות הנרדפת בתפסו עליידי גולדה כשני הצדדים של אותו מטבע. בכל הנושאים, המדיניים והחברתיים, היא קיבלה את הפרימט הלאומי ללא היבוטי נפש אינטלקטואלים. עליונותו היתה מעוגנת בהשקפה פטליסטית ומרירה: "שנאת הגויים מובטחת לנו בכל התנאים, כל זמן שנשארו עוד יהודים בעולם."¹¹

התבטאות זו באה לאחר השואה, אך גם קודם לכן פיתחה גולדה מרירות כלפי היחס לבעיית היהודים בעולם. יחסה של גולדה אל סיכויי קבלת העזרה מעמים אחרים נקבע כבר בוועידה הבינלאומית לענייני פליטים, שהתכנסה באוויאן באפריל 1938, ושמשלחת ציונית במעמד של משקי-פים היתה נוכחת בה. הוועידה שזומנה עליידי רוזוולט היתה אמורה להציע פתרונות לקליטתם של יותר מ-200,000 הפליטים היהודיים, שגורשו או נמלטו מגרמניה ומאוסטריה. המשלחת הציונית, שהבריה היו נחום גולדמן, נשיא הקונגרס היהודי העולמי, ארתור רופין, ראש המחלקה להתיישבות בסוכנות וגולדה, קיוותה להעלות על סדר היום את הפתרון הציוני, שברייטניה התנגדה לו בחריפות. בוועידה נוכחה גולדה כי לא רק הפתרון הציוני נדחה, בשל התנגדותה של בריטניה להגדלת מכסות העלייה, אלא שלא הוצעו פתרונות אחרים. בזו אחר זו עלו המשלחות השונות וסרבו לתת מקלט לפליטים היהודים. להציה של המשלחת האמריקנית על מדינות דרום-אמריקה דלילות האוכלוסין לא הועילו, (רק הרפובליקה הדומיניקנית נענתה), משום שמדינות אלה חששו שקשריהן הכלכליים עם גרמניה ייפגעו כתוצאה מהסכמתן לקלוט יהודים. לגולדה הכאיבה לא פחות הופעתם של הארגונים היהודיים מהמדינות השונות, "בפני ועדה של גויים, שכל אחד

[מהם] אינו רוצה יהודים בארצו." אלה סרבו להתלכד תחת הדגל הציוני, ולחתום על תזכיר הממליץ על הפתרון הציוני להצלת יהודים.¹² בתום הוועידה, שהסתיימה ללא קבלת החלטה מסכמת, כינסה גולדה מסיבת עתונאים והכריזה: "יש לי אידיאל אחד נגד עיני. יש דבר אחד שאני רוצה לראות בהתגשמותו בטרם מותי, וזה שעמי לא יודק עוד להצהרות תמיכה." לאחר שובה כתבה במאמר כי לישוב אין ברירה אלא להסתמך על כוחותיו שלו ולהכין את עצמו לקליטת הנרדפים, במיוחד את הילדים שביניהם.¹³

בחלק הראשון של המלחמה, בשנים 1-1940, נמנתה גולדה עם רשימת המכותבים המצומצמת שקיבלו מדע ממקורות שונים על הנעשה בקהילות היהודיות באירופה, ושנפגשו עם פליטים חברי התנועות הקשורות עם מפא"י שהגיעו ארצה.¹⁴ ואולם, קשר זה לא ייצר אצל גולדה, או אצל אחרים בישוב תמונה על גודל הקטסטרופה המתרחבת. גם אחרי שהחלה ההשמדה השיטתית באמצעות יחידות מיוחדות שליוו את הצבא הגרמני שפלש לרוסיה – לא עיכל הישוב את הידיעות המקוטעות שהגיעו אליו. באביב ובקיץ 1942 כאשר החלה השמדה באמצעות גזים, עיקר הדעת היתה נתונה לתכניות ההתגוננות נוכח סכנת הפלישה של הגרמנים לארץ ישראל. גולדה, שהאמינה, כנראה, שמליוני יהודים באירופה יישארו בחיים, סיכמה דיון בנושא הגיוס שנערך בוועידת מפא"י ה-5, בקבעה שהשאלה המטרידה היא, איך להגיע לרגע שניתן יהיה לקלוט את "המליונים שיבואו" במהלך המלחמה ואחריה. היא הודה, אפוא, עם עמדתו של בן-גוריון לפיה יש לחתור לעלייה המונית על מנת להציל את המפעל הציוני. היא השתתפה באותה תקופה בדיוני הוועדה ההסתדרותית לענייני עלייה ב' שדנה באפשרויות הפעולה הציונית בקרב יהודי עירק.¹⁵ במאי 1942, הועלה לראשונה במרכז מפא"י הצורך לברר את האפשרות של "הצלה גדולה", אך ממדי האסון טרם התבררו וטרם נקלטו לאשורן. רק בנובמבר, משדיווחו בני הישוב שהגיעו מאירופה הכבושה הודיעה הסוכנות, כי מתנהלת השמדה שיטתית של יהדות פולין.

בהנהלת הסוכנות היו ספקות אם תכניות ההצלה הן אפשריות, והובעה הסתייגות מהקצבת כספים לשם תשלום כופר לשם חילוץ לאנשים שאמרינותם לא היתה ברורה. הגזבר א. קפלן גואש מתכניות כופר לאחר כשלושה של תכנית טרנסניסטריה להציל 70,000 יהודים מרומניה תמורת כופר כסף. לעומת זאת, בוועד הפועל של ההסתדרות, שהיו לו שליחים ופעילים באירופה, הסתמנה הסכמה שיש להפנות משאבים ולגייס מקורות חדשים לפעולת ההצלה, גם על השבון צרכי הבטחון של הישוב. גולדה היתה

חברת המזכירות שהתגייסה בכל כוחה, לפעולה זו בקבעה ש"אין ציונות אחרת עכשיו. [ההצלה] זוהי הציונות. אין עבודה אחרת להנהלת הסוכנות, זה תוכן פעולתה עכשיו. אין תוכן אחר." ¹⁶ משסרבה גזברות הסוכנות להקצות אמצעים לפעולות הצלה, הודיעה מזכירות הוועד הפועל כי תפעל באופן עצמאי לגיוס כספים, שיישלחו לגציגים בקושטא. למרות שעקרונות התנגדה גולדה לפעולה בדלנית של ההסתדרות, היא הסכימה לרכו את הפעולה. האיום פעל, ולאחר דיונים שארכו כחדשיים הוסכם במוסדות הסוכנות והישוב על איחוד מגבית ההתגייסות עם מגבית ההצלה, באופן שיבטיח הקצבת כספים סדירה להצלה, מהקופה שגייסה אמצעים לבטחון הישוב. כאשר במרץ 1943 הגיעו ידיעות על התארגנות מרד בגטו וארשה הבינה גולדה כי לא די בכך. במוזכירות הוועד הפועל התקבלה הצעתה של גולדה לשלוח מיד כסף, ולאסוף כספים נוספים. נוכח בקשות העזרה שהגיעו מפולין ארגנה גולדה את מגבית ההצלה המיוחדת של הפועלים, שהיתה מבוססת על שבוע תרומה שבו כל אחד נדרש לתרום יום עבודה. דבריה בוועד הפועל לפני הכינוס המיוחד למגבית מעידים עד כמה היתה נחושה בעמדתה שאין להרים ידיים ולקבל את עמדת בעלות הברית שאין מה לעשות עד לנצחון על היטלר: "הכל מטפלים בנו, מטכסים עצת. אלה המתמיימים לתקן את העולם, המבטיחים עולם חדש, צודק, ויודעים עצת לכל דבר נבצרה מהם עצת ותחבולה, איך להציל מעט יהודים מהגיהנום הנאצי. הם מנסים לנחמנו ולהשתיקנו בכך, שאין אנו יחידים... אנו אומרים בפשטות: אין לנו עניין בעולם גאה אם לא יישארו יהודים שיהיו ממנו." ¹⁷ חברי מזכירות הוועד הפועל, ובעיקר גולדה ורמז, היו התומכים העיקריים בעוסקים בעלייה ובהצלה. במהלך שנת 1943 ו-1944 ארגנה גולדה עוד מגביות להצלה, "והיתה היחידה שאפשר היה לפנות אליה." ¹⁸ כשגדלה האנדרלמוסייה וחוסר התאום בין שליחי ההצלה בקושטא, ביקשו השליחים כי גולדה תישלח על-ידי המוסדות לרכו את הפעילות שם לרבות בשטח המדיני, אולם שליחות זו לא התאפשרה.

כשנודע בארץ על מרד גטו וארשה ועל החלטת ממשלות הברית לכנס בברמודה עוד ועידה לדון בהצלת יהודי אירופה, סברה גולדה, וכמוה גם רמז, כי יש "להרעיש עולמות" בארץ ובחו"ל, באמצעות פעולה עממית, וליצור לחץ על ממשלות הברית שינקטו פעולה של ממש. השניים הציעו לוועד הלאומי להחתים במשך יומיים רצופים את כל הישוב על פטיציה, ואחר כך להרחיב את הפעולה לארצות-הברית, לאנגליה ולדרום אפריקה. ¹⁹ לצורך ארגון הפעילות ותאום עם הוועד הלאומי הוקמה בהסתדרות ועדה לאירועי חודש ברמודה, בראשותה של גולדה. אולם מאמציה להוציא את

התכנית מן הכוח אל הפועל לא נשאו פרי, משום שהוועד הלאומי לא נרתם כראוי לפעולה.

ועידת ברמודה בהשתתפות ארצות-הברית ובריטניה החלה ב-19 באפריל והסתיימה כעבור תשעה ימים בקול זממה דקה. לא התקבלה שם אף אחת מן ההצעות שהגישה הנהלת הסוכנות. גולדה המאוכזבת הטילה חלק מן האשמה על חוסר הפעולה של מוסדות הישוב. בישיבת הוועד הפועל הציוני שדנה בעניין התגובה על ועידת ברמודה תקפה גולדה חריפות את שליחי מפלגתה בוועד הלאומי במיוחד את בן-צבי על עמדתם הפסיבית: "אינני מצטערת על כך שיש ציבור יהודי גדול החי בשלום. אבל אני צריכה להגיד, שדבר זה לא מובן לי, ואני חושבת שזה צריך להיות לא מובן למישהו אחר בעולם, איך ישוב זה חי לו במשך שבוע או עשרה ימים של ברמודה כאילו שום דבר לא קרה. אינני יודעת מה התוקף שלו לדרוש מאחרים ומגויים שהם יעזרו, אם שום דבר לא קרה בישוב בשעה שהג'נטל-מנים ישבו שם."²⁰ רק בדיעבד ניתן היה לדעת שהאשמותיה של גולדה לא היו מוצדקות: כמו בוועידת אויאהן, גם בוועידת ברמודה, ממשלות בריטניה וארצות-הברית לא היו מעוניינות בהצפה של פליטים על-ידי הגרמנים. הנימוק שניתן היה, שבדרך זו יוחדרו גם סוכני אויב. הועלו גם הקשיים הלוגיסטיים של מחסור באוניות הדרושות להסעת מספר גדול של אנשים. הבריטים לא היו מוכנים בשום פנים לדון בהקשר זה בשינוי כלשהו במדיניות ה"ספר הלבן".²¹

חברים בפרלמנט הבריטי תקפו את ממשלתם על כשלון ועידת ברמודה, אך שום תכנית הצלה לא גובשה. בארץ נערך מפעל החתמה המונית על עצומת הישוב, וחתמו עליו יותר מרבע מליון איש. אך גם פעולה זו לא השיעה ולא יצרה לחץ פוליטי אפקטיבי של הקהילות היהודיות בארצות-הברית ובריטניה על ממשלותיהן, שיפעלו להפסקת ההשמדה. שליחת הצנחנים אל אירופה הכבושה, בנסיון לעודד יהודים ששרדו, להבריח ניצולים, ולעורר תנועת מרי בין היהודים שעדיין לא נשלחו להשמדה הוגבלה בממדיה על-ידי הבריטים. צנחנים נתפסו. בידי האחרים לא עלה לארגן מפעלי הצלה המוניים.²²

שליחים של הסוכנות ושל עלייה ב' נפגשו פנים אל פנים עם פליטים יהודים שהגיעו למדינות האסיאתיות של ברית-המועצות ולאירן בשנים 3-1942. המפגש גרם ועזוע עמוק. השליחים ראו אנשים שבורים ברוחם ובנפשם, "שאבדו את האמונה באדם, את האפשרות של חיים אחרים," ושצריך יהיה להשקיע בהם עבודה כבירה כדי להפכם ל"פועלים לוחמים."²³ עם זאת, במפא"י התגבש קונסנסוס, וגולדה נמתה עם מנסחיו שקבעו,

שיש לזנוח את מבחן ההתאמה לעלייה, ולנסות להעלות כל יהודי לא מפני שהוא חלוץ או איכר, אלא משום "שהוא יהודי וחי בגטו."²⁴ כשהחלו להגיע לארץ ראשוני הניצולים ביולי 1944, עלתה על פני השטח שאלת היחס הרגשי והמעשי לפליטי השואה, אלה שלא הדתף הציוני והחלוצי הביאם לארץ. כשהתפרסם דו"ח על תנאי חייהם הקשים במחנה נזעקה גולדה ודרשה מחברי מפלגתה פעולה מיידית. במועצת מפא"י ה-24 היא התריעה כנגד ההתנערות מהאחריות המוסדית והאישית כלפי הניצולים בהכרזה "שבשום שטח אין אסון השגרה כמו בשטח ההצלה וקליטת העולים," וכי לו העז משהו בתוך-לארץ להקים מחנות כאלה לפליטים יהודים "היינו צועקים נגד כל העולם כולו." היא דחתה את היחס המתנכר והדו-ערכי כלפי הפליטים ה"שבורים והרצוצים", ותבעה שהמפלגה תטיל "גיוס חובה" על חברים מתוכה לסייע לעולים. אחרת, זעמה, אין היא מבינה "מה זאת עצמאות עברית, מהם כל הדברים היפים שעליהם אנו נהרגים." כעסה של גולדה היה כה גדול עד כי חזרה בה מתמיכתה בעמדתו של בן-גוריון, כי ההנהלה הציונית, ולא ההסתדרות, תהיה ממונה על הטיפול בעולים.²⁵ נוכח המחדלים, היא הציעה עתה להעביר את האחריות מהסוכנות ומהוועד הלאומי אל ההסתדרות, שהוכיחה את יכולתה לגייס משאבים כספיים בעניין ההצלה. היא טענה כי בכל שקטור עם הצלה וקליטה – אין שאלה כספית שכן "אין גבול לכסף שאפשר להשיג" לצורך זה מיהדות הגולה החופשית. היא הזהירה שאלה לא ימשיכו לתרום לקרן היסוד, ובצדק, אם יתברר להם איך הישוב מקבל את אחיו מן הגולה.²⁶

בראשית אפריל 1946 נודע על עצירתן בידי חיילים בריטיים של האוניות "פניציה" ו"פדה" בלה-ספציה שבאיטליה. באוניות אלו היו אמורים להפליג לארץ ישראל 1,014 ניצולי מחנות ריכוז. שיירת המשאיות שהובילה את הפליטים לאוניות נעצרה על-ידי המשטרה האיטלקית, שחשדה שהנוסעים הם נאצים המנסים להימלט. לבסוף הורשו לעלות לאוניות אולם הטיפול בעניינם הועבר למשטרה הבריטית. עד שהתבררה זהותם האמיתית התבצרו הפליטים על סיפונה של "פדה", שכבר היתה מוכנה להפלגה. הבריטים, שהבינו כי מדובר בנסיון הפלגה לארץ ישראל, הודיעו כי הוחלט על העברתם למחנה ליד גנואה. הפליטים הכריזו על שביתת רעב, עד שיותר להם להפליג. הפליטים, ובהם כמאה וחמישים נשים חרות, לא הפסיקו את השביתה.

גורל פליטי "לה-ספציה" הסעיר את גולדה. והעסיק אותה יותר מכל נושא אחר. ברור היה לה שהישוב אינו רשאי לשבת בחיבוק ידיים, ולהסתפק במלל הגינוי הרגיל. תכנית פעולה שהציעה התקבלה על-ידי הנהגת

מפא"י והנהלת הוועד הלאומי. ההנהגה קיימה שביתת רעב סולידרית והתחייבה להתמיד בה עד לשחרור האוניות. כל האוכלוסייה היהודית קיימה שביתה כללית ליום אחד. גולדה קיוותה, שלתגובה הריפה זו יהיו הדיים בעולם, ודעת הקהל תאלץ את הממשלה להתיר את עליית המעפילים.²⁸ במשך 101 שעות צמח צמרת הנהלת הוועד הלאומי בראשותה של גולדה. הפקידות הבריטית הבכירה הגיבה בזלזול על מחווה סמלית זאת: המזכיר הראשי שאל את גולדה אם היא באמת מצפה שממשלת הוד מלכותה תשנה את מדיניותה מפני שהיא לא תאכל. גולדה, כדרכה, לא נשארה חייבת והצליפה, כי אין לה כל אשליות; אם מותם של ששה מליונים לא שינה את מדיניות הממשלה, הצום ילה בוודאי לא ישפיע. אך לפחות היא תפגין את הזדהותה עם השובתים.²⁹ המזכיר לא היה מודע להשפעה המגייסת של המחווה על דעת הקהל בישוב. השביתה היתה מלאה, ומשלחות המוניות עלו להודותה עם המנהיגים. גולדה, שמצב בריאותה לא היה תקין, יצאה אל המפגינים ודיברה ללא שניכרו בה סימני הצום המתיש. רחל ינאית שכתבה על שהיתה "במחיצתם של שובתי הרעב" סיכמה כי גולדה היתה זו "שהעלתה בלחט נפשה את הנשק העממי הוותיק של עמנו."³⁰

המערכה העיקרית בלה-ספציה הסתיימה ב־26.4 בנצחון כמעט מלא של המעפילים. סיעה לכך התערבותו של הארולד לאסקי, יו"ר מפלגת הלייבור. בעקבות ביקור ב"פדה" ביום הרביעי לשביתת הרעב, הציע לאסקי לפליטים שתמורת התחייבותו להעלות את דרישותיהם בפני הממשלה הבריטית ותמיכתו בעניינם, הם יפסיקו את שביתת הרעב וישמרו על הסדר במקום, עד שתיוודע החלטתה של הממשלה הבריטית. כן הורשו הפליטים להשאר על האונייה "פדה" וגם הותר להם לעבור ל"פניציה" שהובאה לרציף, כדי להקל על הצפיפות הרבה. לאסקי עמד בהתחייבותו ופעל למען הפליטים עם הגיעו לאנגליה. בינתיים הגיע פרשת "פדה" ו"פניציה" לכותר רוח העתונים הגדולים בעולם, ומאבקם של הפליטים זכה להתעניינות ציבורית רבה. כעבור שלושה שבועות הודיעה הממשלה הבריטית כי תחיר לכש מאות פליטים להפליג לארץ ישראל, אולם הפליטים סרבו, ודרשו שיתר לכולם להפליג בשתי האוניות.

בהנהלת הסוכנות חששו כי התעקשותם של המעפילים להשיג נצחון מלא ועקרוני יסכן את ההישג המדיני שבמסגרות הוועדה האנגלו-אמריקנית. שאול אביגור נשלח לשכנע את הפליטים שיקבלו את הפשרה, ודוד רמז דרש שיוודו להם לקבלה.³¹

שביתת הסולידריות של הנהגת היישוב עוררה הדים רק בארץ, אולם עמדתה של גולדה ביחס לחשיבות דעת הקהל התגלתה כנוכחה. מאבק

פעילות מדינית מטעם המוסדות הלאומיים

המעפילים באיטליה עורר הד באירופה, ואילץ את הבריטים להיכנע לדרישתיהם. ב-26.4 הם הודיעו כי תתאפשר הפלגתם של כל הפליטים, על השבון מכסת העלייה של החודשיים הבאים. שמן של האוניות הוסב ל"דב הוז" ו"אליהו גולומב" והפליטים הגיעו בשלום לנמל חיפה כעולים ליגאליים. היתה זו ראשית המאבק על ההעפלה, שהפך מרכיב משמעותי באסטרטגיה הציונית.